

Maria Dominiczak

Rozwój konstytucji zgromadzenia sióstr Rodziny Maryi (1857-1972)

Prawo Kanoniczne : kwartalnik prawno-historyczny 22/3-4, 107-133

1979

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

S. MARIA DOMINICZAK RM

**ROZWÓJ KONSTYTUCJI ZGROMADZENIA SIÓSTR
RODZINY MARYI
(1857—1972)**

Treść: Wstęp; I. Konstytucje pierwotne, 1. Wiadomości źródłowe, 2. Konstytucje z 1888 r., 3. Zatwierdzenie konstytucji przez władzę diecezjalną; II. Zmiana konstytucji w 1913 r., 1. Agregacja zgromadzenia do Zakonu Braci Mniejszych Konwentalnych, 2. Starania o zatwierdzenie zgromadzenia i konstytucji przez Stolicę Apostolską; III. Dostosowanie konstytucji z 1913 r. do wymagań Kodeksu prawa kanonicznego, 1. Ostateczne zatwierdzenie konstytucji w 1934 r., 2. Konstytucje z 1960 r.; IV. Rewizja konstytucji po Soborze Watykańskim II, 1. Opracowanie pierwszego projektu, 2. Zatwierdzenie drugiej redakcji konstytucji; Zakończenie.

Wstęp

Konstytucje zgromadzenia sióstr Rodziny Maryi mają bogatą przeszłość. Zostały napisane w 1857 r. przez założyciela ks. Zygmunta Szczęsnego Felińskiego, późniejszego arcybiskupa i metropolitę warszawskiego¹. Uległy one w ciągu historii zasadniczym przekształceniom, a to głównie na skutek zmian prawa powszechnego².

Celem więc niniejszego artykułu będzie ukazanie, na podstawie zachowanych i zebranych dokumentów, sposobu w jaki kształtowały się konstytucje na przestrzeni 115 lat.

Ks. Feliński widząc potrzeby społeczne Polaków przebywających w Petersburgu postanowił założyć nowe zgromadzenie zakonne, które by w szczególności rozciągało opiekę nad dziećmi, młodzieżą i osobami starszymi rzymskokatolickiego wyznania, którymi byli przeważnie Polacy³. Tak je ukształtował, że na zewnątrz działało jako instytucja charytatywna pod nazwą *Przytułek dla Ubogich Rzymskokatolickiego Wyznania w St. Petersburgu*, a w ukryciu członkinie jej prowa-

¹ Wyczański H. E., *Arcybiskup Zygmunt Szczęsny Feliński 1822—1895*, Warszawa 1975.

² Zasadnicze zmiany w prawie kościelnym dotyczące zakonów nastąpiły w 1901 r. przez wydanie *Norm wykonawczych do konstytucji papieża Leona XIII *Conditae a Christo**, w 1917 r. przez wydanie Kodeksu prawa kanonicznego oraz po Soborze Watykańskim II.

³ Ptaszyccki St., *Z moich wspomnień znad Nowy. W: Z murów Św. Katarzyny. Księga pamiątkowa...* t. I, Warszawa 1833 s. 56—57; Archiwum Główne Zgromadzenia Sióstr Rodziny Maryi, Warszawa (dalej cytuję się: ARM). F-f-8: Helman T., Notatki, s. 27: „to był pierwszy i jedyny zakład katolicki w stolicy Rosji”.

dziły życie zakonne. Dla Przytułku napisał statut⁴, a dla sióstr ustawy⁵. Okres między faktycznym zorganizowaniem zgromadzenia, a napisaniem dla niego ustaw trwał zaledwie kilka miesięcy. Zgromodzenie nie miało jeszcze formalnej erekcji miejscowego ordynariusza metropolity mohylowskiego; istniało jednak za wiedzą i aprobatą władzy kościelnej, o czym świadczą dokumenty później wydane⁶.

Od 1862 r., tj. gdy ks. Z. Sz. Feliński został wyniesiony do godności arcybiskupa metropolity warszawskiego, zgromadzenie zaczęło rozwijać także swoją działalność na terenie Królestwa Polskiego. Podczas 20-letniego zesłania abpa Felińskiego do Jarosławia m. Wołą, powstają coraz to nowe placówki zarówno w Królestwie Polskim jak i w Cesarstwie Rosyjskim, a po uwolnieniu z wygnania w 1883 r. sprowadza siostry do Galicji, polecając im prace o charakterze wychowawczo-oświatowym⁷.

Główną troską Założyciela była sprawa legalizacji zgromadzenia i konstytucji przez władzę kościelną i państwową. W tym kierunku podejmował usilne starania. Doczekał się jedynie zatwierdzenia konstytucji przez władzę archidiecezjalną lwowską w 1891 r.⁸ Natomiast legalizacja zgromadzenia przez rząd austriacki nastąpiła dopiero w 1897 r., tj. w dwa lata po śmierci abpa Felińskiego⁹. Wiadomo też, że czynił wstępne starania o zatwierdzenie papieskie¹⁰.

Po śmierci abpa Felińskiego, która nastąpiła w 1895 r., prawną stroną zgromadzenia, jego utrwaleniem, zajęła się kapituła generalna i przełożona generalna m. Zofia Kończka, w czym wielką pomocą służył jej o. Marian Sobolewski, franciszkanin konwentalny. Wstępem do starań o zatwierdzenie papieskie była agregacja do Zakonu św. Fran-

⁴ *Ustawa Domu Przytułku dla Ubogich Rzymskokatolickiego Wyznania w St. Petersburgu* drukowana w jęz. polskim i rosyjskim w Kurierze Wileńskim Nr 101: 1860 s. 43—44; Feliński Z. Sz., *Pamiętniki*, cz. II, Lwów 1911² s. 90.

⁵ Feliński Z. Sz., *Pamiętniki*, cz. II s. 63—64.

⁶ Archiwum Generalne Zgromadzenia Sióstr Franciszkanek Misjonerek Marii, Rzym. Rodzina Maryi: Listy polecające pisane przez biskupów na terenie których Zgromadzenie Sióstr Rodziny Maryi miało swoje domy.

⁷ Frącek T., *Rodzina Maryi*, s. 4—8, maszynopis; Wyczański H. E., *Powstanie i początkowe dzieje Zgromadzenia Sióstr Rodziny Maryi*, Prawo kanoniczne 16 (1973) nr 1—2 s. 157, 160, 170—175.

⁸ ARM (Lw.): Tekst dokumentu nie zachował się. Na jego datę i numer: 31 I 1891 nr 4131 powołuje się abp J. Bilczewski w piśmie do Ojca św. Piusa X w związku ze staraniem o zatwierdzenie przez Stolicę Apostolską — Archivum Congregationis pro Religiosis et Institutis Saecularibus, Roma (dalej cytuje się: A Congr. pro Rel.): L. 53; Biblioteka Polskiej Akademii Nauk, Kórnik (dalej cytuje się: BKórnik.) 7618; Listy abpa Z. Sz. Felińskiego do postulantek Rodziny Maryi z 9 II 1891 i dogen. J. Zamojskiej z 10 II 1891 r.

⁹ Archiwum Państwowe Austriackie, Wiedeń (dalej cytuje się: AP² Austr.): Kabinettskanzlei, rok 1897, nr 3048.

¹⁰ Świadczy o tym fakt zbierania listów polecających od biskupów.

ciszka z Asyżu w 1903 r.¹¹ W 1909 r. zgromadzenie sióstr Rodziny Maryi otrzymało dekret pochwalny, a w 1913 r. nastąpiło definitywne jego zatwierdzenie. Ustawy zaś zatwierdzono tytułem próby na okres siedmiu lat¹².

W 1906 r. siostry wyruszają na placówki misyjne do Brazylii. Tam prowadzą przede wszystkim działalność wśród polskich emigrantów¹³.

Podczas I wojny światowej siostry włączyły się w ogólną akcję narodową prowadząc, oprócz dotychczasowych dzieł, pracę w szpitalach wojskowych, polowych i Czerwonego Krzyża oraz w zakładach wychowawczych dla dzieci sierot — ofiar wojny.

W 1918 r. zgromadzenie sióstr Rodziny Maryi w Polsce podjęło dalsze starania o ostateczną aprobatę konstytucji oraz podział na trzy prowincje. Sprawa ta jednak, ze względu na trudności wojenne¹⁴, a także na konieczność dostosowania konstytucji do nowego Kodeksu prawa kanonicznego, została przez Sotlicę Apostolską odroczona.

Po odzyskaniu niepodległości Polski, w zgromadzeniu dokonała się unia (21 V 1919 r.), na mocy której domy z byłego zaboru rosyjskiego nawiązały kontakt i połączyły się z domami rozwijającymi się na terenie byłej Galicji¹⁵. Do tego roku, tj. do 1919, stan personalny zgromadzenia przedstawiał się następująco: w chwili śmierci Założyciela abpa Felińskiego zgromadzenie liczyło 80 sióstr i 4 placówki, w 1902 r. — 196 sióstr i 22 placówki, w 1908 r. — 379 sióstr i 53 placówki, w 1912 r. — 478 sióstr i 88 placówek na ziemiach polskich, w Rosji, Rumunii i Brazylii¹⁶. Po unii liczba sióstr wzrosła do 556 (plus 113 postulantek) oraz ponad 90 domów zakonnych.

Ponowne próby o zatwierdzenie konstytucji wszczęto w 1924 i 1928 r., lecz chwilowo nie przyniosły one żadnego rezultatu, gdyż Kongregacja

¹¹ ARM (Lw.): Akta z 1902 r. — Protokół kapituły generalnej Zgromadzenia SS. Rodziny Maryi; Tamże: Protokół wizytacji kanonicznej przeprowadzonej w Zgromadzeniu SS. Rodziny Maryi przez o. Benignego Chmurę OFMConv.; Archivum Ordinis Fratrum Minorum Conventualium, Roma (dalej cytuje się: AOFMConv.): Akta dotyczące agregacji Zgromadzenia Sióstr Rodziny Maryi do Zakonu św. Franciszka z Asyżu; Dekret agregacji z 1903 i 1908 r. drukowany w: *Ustawy Zgromadzenia Sióstr Franciszkanek „Rodziny Maryi”*, Lwów 1914 (dalej cytuje się: URM 1914) s. 92—98 oraz *Ustawy Zgromadzenia Sióstr Franciszkanek „Rodziny Maryi”*, Lwów 1935 (dalej cytuje się: URM 1935) s. 103—109.

¹² ACongr. pro Rel., L. 53: Akta dotyczące zatwierdzenia zgromadzenia i konstytucji Rodziny Maryi z lat 1908—1913.

¹³ Archiwum Zgromadzenia Sióstr Rodziny Maryi w Kurytybie (Brazylia): Dokumenty związane z rozpoczęciem pracy sióstr Rodziny Maryi w Brazylii.

¹⁴ ACongr. pro Rel., L. 53: Pismo abpa J. Bilczewskiego do Ojca św. Benedykta XV z dnia 19 XII 1918 r. z prośbą o pozwolenie na podział domów i sióstr w Galicji na 3 prowincje; Odpowiedź Św. Kongregacji z dnia 29 IV 1920 r. nr 210/19.

¹⁵ Dekret unii w: ARM F-a-5.

¹⁶ Tamże; Fr a c e k T., *Rodzina Maryi*, s. 11—12.

do Spraw Zakonnych życzyła sobie, aby ze względu na nią pozostał wic okres dziesięcioletni na życie się i scalenie zgromadzenia¹⁷.

Rok 1934 przyniósł nowy dowód aprobaty ze strony Stolicy Apostolskiej, tj. ostateczne zatwierdzenie konstytucji i podział zgromadzenia na pięć prowincji: trzy w Polsce (lwowska, warszawska i poznańska), jedna w Rumunii i jedna w Brazylii. Zgromadzenie liczyło wówczas 1200 sióstr oraz 168 domów¹⁸.

Wybuch II wojny światowej odbił się bardzo dotkliwie na losach zgromadzenia. Siostry wraz z całym narodem włączyły się w akcję przeciwko okupantowi niosąc pomoc wojsku, organizacjom podziemnym, partyzantom, ludności cywilnej i więźniom. Na skutek wojny zgromadzenie straciło wiele domów; uległa likwidacji prowincja w Rumunii. Ze 160 domów istniejących na terenie Polski pozostało zaledwie 70, liczba sióstr spadła z 1068 do 985¹⁹.

W okresie powojennym zgromadzenie dokonało reorganizacji trzech prowincji polskich, a ich zasięg terytorialny uległ zmianie. Siostry założyły szereg domów na Ziemiach Odzyskanych. Statystyka z 1947 r. podaje następujące liczby: 976 sióstr i 32 nowicjuszek oraz 125 domów²⁰.

Dalsza rewizja ustawodawstwa zakonnego nastąpiła podczas kapituły generalnej w 1960 r.²¹ oraz po Soborze Watykańskim II i na kapitule generalnej specjalnej w 1970 r.²². Stan liczebny domów i sióstr zgromadzenia Rodziny Maryi na dzień 1 stycznia 1977 r. wynosił 103 domy i 1042 siostry w Polsce oraz 70 domów i 400 sióstr w Brazylii. Od 1974 r. posiada placówkę w Rzymie, gdzie pracuje 7 sióstr²³.

Ustawy każdego zgromadzenia, chociaż są ważnym czynnikiem stabilizacji, podlegają jednak pewnej ewolucji, a zależy ona od wzrostu zgromadzenia oraz zmiany ogólnego prawa kościelnego i warunków epoki.

W zgromadzeniu sióstr Rodziny Maryi również obserwujemy podob-

¹⁷ ARM Fcop 437: Pismo m. Bolesławy Janickiej, przełożonej generalnej, do Ojca św. Piusa XI wraz z załączoną relacją o stanie zgromadzenia z lat 1921—1924; ARM Fcop 441: Pismo m. Janiny Wirball, przełożonej generalnej, i rady generalnej do Ojca św. Piusa XI z dnia 30 IV 1934 r.

¹⁸ ARM I: Akta związane z ostatecznym zatwierdzeniem zgromadzenia i podziałem na prowincje (ACongr. pro Rel.).

¹⁹ Frącek T., *Zgromadzenie Sióstr Rodziny Maryi w latach 1939—1945*. W: Kościół katolicki na ziemiach polskich w czasie II wojny światowej. Materiały i studia, z. I. Warszawa 1973 s. 16—24; ARM I: Akta kapituły generalnej z 1947 r.

²⁰ Frącek T., *Zgromadzenie Sióstr Rodziny Maryi w latach 1939—1945...* s. 130—131.

²¹ ARM I: Akta kapituły generalnej z 1960 r.

²² Tamże: Akta kapituły generalnej specjalnej z 1970 r.; Akta kapituły generalnej wyborczej z 1972 r.

²³ Spis domów i sióstr zgromadzenia Rodziny Maryi na dzień 1 I 1977 r.

ny proces, w którym możemy wyodrębnić następujące etapy rozwoju prawodawstwa: ustawy pierwotne z 1857 r., ustawy z 1913 r. — napisane po wydaniu konstytucji „Conditae a Christo”, ustawy z 1934 r. — dostosowane do przepisów Kodeksu prawa kanonicznego i konstytucje z 1970 r. — opracowane według wymagań Soboru Watykańskiego II.

I. Konstytucje pierwotne

1. Wiadomości źródłowe

Ze źródeł autentycznych dowiadujemy się, że zgromadzenie sióstr Rodziny Maryi otrzymało konstytucje w 1857 r. Zostały one napisane przez Założyciela ks. Zygmunta Szczęsnego Felińskiego²⁴, lecz nie zachował się do naszych czasów ani oryginał, ani żadna kopia. Fakt ten należy tłumaczyć między innymi tym, że zgromadzenie istniało w ukryciu i ze względu na bezpieczeństwo konstytucyjne nie były rozpowszechniane. Siostry nie otrzymywały konstytucji do własnego użytku, zapoznawały się z ich treścią przekazywaną ustnie przez Założyciela, a potem przez przełożone i mistrzynię²⁵. Nieliczne natomiast egzemplarze, o których wiadomo, przechowywano bardzo ostrożnie²⁶, ale i one wreszcie zaginęły. Jedne przepadły w Petersburgu i w Odessie podczas likwidacji zakładów, inne w Warszawie podczas powstania w 1944 r.²⁷

Pierwszą wiadomość o ustawie w źródłach rękopiśmiennych wspólnych spotykamy w 1859 r. w liście ks. Wiktora Ożarowskiego, pisanym z Paryża do o. Honorata Koźmińskiego, w którym komunikuje: „Przeczytasz regułę, jaką napisał ks. Feliński, oryginalną w swoim rodzaju, ale wcale trafną i zdaje się z Ducha Bożego, bo jest wyrazem nie konceptu, ale doświadczonej praktyki. Reguła ta, zastosowana do okoliczności, nie może się uważać za tymczasową, bo dzisiaj ma rękojmię swej egzystencji w gorliwości dwóch osób, które nim rządzą: Ksiądz Feliński i Panna Dymman”²⁸.

O istnieniu i treści konstytucji dowiadujemy się z listów pisanych przez abpa Felińskiego z miejsca wygnania do sióstr Rodziny Maryi.

²⁴ Feliński Z. Sz., *Pamiętniki*, cz. II s. 64.

²⁵ ARM F-f-3: Getter M., To, co najbardziej utrwaliło się i pozostało jeszcze w mojej pamięci, s. 18, maszynopis; ARM F-f-17: Komorowska R., Wspomnienia, s. 7, maszynopis; ARM F-f-33: Wasieńska K., Wspomnienia, s. 3, maszynopis; ARM F-i-7: Neugebauer T., Historia Zgrom. Sióstr Franciszkanek Rodziny Maryi, s. 16, 48, maszynopis.

²⁶ Tamże; ARM F-f-27: Skirgajło J., Wspomnienia, s. 9, maszynopis.

²⁷ Wyczawski H. E., *Powstanie i początkowe dzieje Zgromadzenia Sióstr Rodziny Marii*, s. 140.

²⁸ ARM F-e-28: Odpis listu ks. W. Ożarowskiego do o. H. Koźmińskiego z 6 VIII 1859 r.

Znane one są powszechnie pod nazwą *Listów ascetycznych*²⁹. Treść ich stanowi pewien cykl wskazań dotyczących życia wewnętrznego w ogólności, z konkretnym zastosowaniem do zgromadzenia Rodziny Maryi³⁰. Styl listów i poruszone w nich tematy są zgodne z ustawami wydrukowanymi w 1888 r. Informują one o celu zgromadzenia, zadaniach i konkretnym ich realizowaniu w pracy wychowawczej i apostołskiej³¹. W sposób dość wyraźny jest mowa o ślubach, które Założyciel omawia od strony ascetycznej³². Dużo uwagi poświęcają charakterystycznym cnotom, którymi powinny odznaczać się siostry Rodziny Maryi, a więc miłości Boga i bliźniego, pokorze, prostocie, wzajemnym stosunkom względem siebie, przełożonych zakonnych i duchowieństwa.

Pewne elementy świadczące o organizacji zgromadzenia, jego dzieł zewnętrznych możemy dostrzec w statucie przytułku pod nazwą *Ustawa Przytułku dla Ubogich Rzymskokatolickiego Wyznania w St. Petersburgu*. W pewnym sensie można powiedzieć, że ustawa ta była zewnętrznym uzupełnieniem konstytucji zakonnych³³.

Według istniejącej ustnej tradycji i późniejszych wspomnień niektórych sióstr, wręczenie konstytucji przez ks. Felińskiego pierwszej przełożonej s. Florentynie Dymman nastąpiło 27 grudnia 1857 r.³⁴

O innych źródłach i zagadnieniach pierwotnych konstytucji trudno jest coś pewnego powiedzieć. Jednak na pewno musiały zawierać podstawowe elementy organizacji wewnętrznej i zewnętrznej. Siostry od początku prowadziły życie wspólne, podlegały przełożonej, zachowywały rady ewangeliczne i składały śluby. Nadto zgromadzenie miało określoną nazwę, wytknięty cel oraz środki do niego prowadzące³⁵.

²⁹ ARM F-c-22: Feliński Z. Sz., *Nauki duchowne pisane w formie listów w Jarosławiu n. Wołgą dla sióstr Rodziny Maryi w Warszawie (Listy ascetyczne)*. 43 listy z lat 1873—1883, maszynopis.

³⁰ Tamże: W liście 28 pisze: „I o tych to właśnie, Waszemu tylko stanowi właściwych powinnościach, mówić dziś do Was przedsięwzięć”.

³¹ Tamże: W liście 34 czytamy: „Rodzina Maryi, powiedziano jest w regule, obiera sobie za cel główny szerzenie chwały Bożej, pracowanie nad własnym udoskonaleniem i służenie bliźnim”. W liście 28 wyjaśnia: „zwłaszcza dzieciom i niedołącznym staruszkom w pracy nad zbawieniem”.

³² Tamże: Zob. list 39.

³³ Ustawa przytułku w 12 paragrafach regulowała życie i działalność zakładu. W razie jego zamknięcia cały majątek miał przejść na własność diecezji rzymskokatolickiej (§ 3). Mógł też posiadać własną kaplicę i kapelana mianowanego przez władzę kościelną (§ 8). § 10 przyznaje zarządowi „prawo do nabywania domu poza Petersburgiem dla umieszczenia tam chorych kobiet i dziewcząt”. Statut został zatwierdzony przez cesarza Aleksandra II dnia 27 X 1859 r., podpisany przez ministra spraw wewnętrznych S. Łanskoja.

³⁴ ARM F-f-17: Komorowska R., *Wspomnienia*, s. 17; ARM F-i-7: Neugebauer T., *Historia Zgrom. Sióstr Franciszkanek Rodziny Maryi*, s. 10.

³⁵ Pisane w znacznie późniejszym okresie (1883—1900) listy polecające biskupów potwierdzają zarówno cel, zadania jak i organizację

2. Konstytucje z 1888 r.

Dostosowanie pierwotnych konstytucji zgromadzenia sióstr Rodziny Maryi do wymagań prawa kościelnego i ich wydrukowanie miało miejsce w zaborze austriackim. Trzydziestoletni okres istnienia zgromadzenia wykazał, że trzeba je dostosować do aktualnych przepisów prawnych i współczesnych wymagań społecznych. Zmiany te jednak nie dotyczyły istotnych zagadnień pierwotnej redakcji ustaw³⁶.

Konstytucje zostały wydrukowane w Krakowie w 1888 r. w drukarni Wł. L. Anczyca i Spółki, w nakładzie 300 egzemplarzy, w formacie małej 16°, na 130 stronach. Siostry pracujące w zaborze austriackim wprowadziły je od razu w życie. Natomiast w zaborze rosyjskim ich praktyka napotykała na duże trudności i z tego powodu zgromadzenie Rodziny Maryi na tym terenie rozwijało się oddzielnie aż do czasu odzyskania niepodległości Polski w 1918 r.

Zachowane egzemplarze wydrukowanych konstytucji pozwalają na dokładne zapoznanie się z ich tekstem

Tytuł omawianych konstytucji brzmi *Ustawy Rodziny Maryi albo Służebnic Ubogich*. Jest on odzwierciedleniem zasadniczych cech, pracy i duchowości zgromadzenia, gdyż ks. Feliński kształtował życie zakonne na wzór rodziny, a jedną z głównych jego zadań była opieka nad ubogimi, najbardziej potrzebującymi pomocy. Praktycznie od samego początku był używany tylko tytuł Rodzina Maryi³⁷. Na stronie tytułowej jako motto są umieszczone dwa cytaty z Pisma św., które charakteryzują duchowość Rodziny Maryi i jej zadania. Pierwszy z nich brzmi: *Syn Człowieczy nie przyszedł, aby Mu służono, ale aby służył* (Mk 10, 45), drugi: *Ktoby przyjął jedno dzieciątko takowe w imię moje, mnie przyjmuje* (Mt 18, 4).

Ustawy dzielą się na dwie części, 18 rozdziałów i 248 artykułów kolejno numerowanych.

Część pierwsza dotyczy strony prawnej i jest zatytułowana: *Organizacja Rodziny Maryi*. Zawiera 11 rozdziałów i 179 artykułów, które określają cel i skład zgromadzenia, podają przepisy dotyczące postulantek, nowicjuszek, sióstr profesek, przyjmowania i wydalania ze

sióstr Rodziny Maryi, które były realizowane od założenia (1857 r.). Na szczególną uwagę zasługuje list polecający z 1883 r. abpa Aleksandra K. Gintowta, metropolity mohylowskiego, który pisze, że członkinie zgromadzenia sióstr Rodziny Maryi prowadzą życie zgodnie ze swymi regułami i zachowują posłuszeństwo legalnym przełożonym (ARM Fc0p 906).

³⁶ BKórń. 7618: List abpa Felińskiego do gen. J. Zamojskiej z 17 VI 1891 r.

³⁷ Np. listy abpa Felińskiego do matki Ewy Felińskiej, brata Juliana Felińskiego, Listy ascetyczne, Pamiętniki, listy polecające biskupów. Nazwa „Rodzina Maryi” występuje w aktach urzędowych związanych z zatwierdzeniem zgromadzenia przez władzę kościelną i państwową.

zgromadzenia, czasu trwania postulatu, nowicjatu, seminarium (dla sióstr po pierwszych ślubach) oraz składania profesji zakonnej. Następnie jest mowa o zarządzie zgromadzenia. Przewidując jego rozwój omówione są w oddzielnym rozdziale przepisy związane z zakładaniem prowincji i domów. W ostatnim rozdziale jest mowa o stosunku zgromadzenia do władzy kościelnej.

Analizując pokrótce tę część należy zwrócić uwagę na niektóre zasadnicze elementy.

Cel zgromadzenia omówiony jest w artykule 1: *Rodzina Maryi obiera sobie za cel główny szerzenie chwały Bożej, pracowanie nad własnym udoskonaleniem i służenie bliźnim, zwłaszcza ubogim, przez wychowywanie dzieci, nauczanie nieumiejętnych, pielęgnowanie chorych, kalek i zgrzybiatych w zakładach pod opieką Rodziny zostających*. Z podanego tekstu wynika, że cel zgromadzenia jest bardzo szeroki: służenie bliźnim z położeniem szczególnego nacisku na ubogich. Praca nad własnym udoskonaleniem była integralnie złączona ze służeniem bliźnim. Tak ustawiony cel był bardzo aktualny, gdyż nie ograniczał pracy sióstr, ale raczej pozostawiał im szerokie pole działania.

Skład personalny. Zgromadzenie składa się z postulantek, nowicjuszek i sióstr profesek. Prawo przyjmowania konstytucje zastrzeżały przełożonej generalnej lub upoważnionej przez nią innej przełożonej³⁸. Przyjmowano kandydatki w wieku od 15—45 lat³⁹. Osobny artykuł pozwalał na przyjmowanie osób obrządku wschodniego bez jego zmiany. Przewidywał możliwość zakładania domów, a nawet tworzenia prowincji obrządku greckokatolickiego⁴⁰. Przepis ten był ważny dla zgromadzenia, które rozwijało się na terenach wschodniej Polski, gdzie przeważał obrządek greckokatolicki. Ponadto zaczęły się zgłaszać do zgromadzenia kandydatki tego obrządku. Do utworzenia jednak specjalnych domów czy prowincji nie doszło.

Następnie bardzo ważną i jak na tamte czasy wyjątkową sprawą było niewymaganie od kandydatek posagu⁴¹. Tak było od początku istnienia zgromadzenia. Ks. Feliński kładł nacisk na to, aby kandydatka wykazywała chęć i zdolność do wykonywania wszelkiej pracy⁴². Praca miała zastąpić posag i kapitały fundacyjne, których zgromadzenia nie posiadało. Konstytucje pierwotne zabraniały także kwestowania⁴³.

Na szczególną uwagę zasługuje przepis, że *Rodzina Maryi ma jeden tylko chór*⁴⁴. Zgodnie z zasadą jedności i równości, konstytucje

³⁸ *Ustawy Rodziny Maryi albo Służebnic Ubogich*, Kraków 1888 (dalej cytuje się URM 1888), art. 16.

³⁹ Tamże, art. 10.

⁴⁰ Tamże, art. 15.

⁴¹ Tamże, art. 56.

⁴² ARM F-i-8: Terlifaj H., *Duch Rodziny Maryi*, s. 22, rkps.

⁴³ URM 1888, art. 161.

⁴⁴ Tamże, art. 3.

wymagały już od kandydatek gotowości pełnienia wszystkich obowiązków⁴⁵, a od profesek — aby po skończeniu pełnienia jakiegoś urzędu wracały do rzędu sióstr bez żadnych tytułów i przywilejów⁴⁶. Jedność stwarzała atmosferę rodzinną i poczucie odpowiedzialności za wykonywanie swoich zadań.

Formacja zakonna. Brak jest wiadomości jak praktycznie ona kształtowała się w pierwotnej fazie rozwoju zgromadzenia, które musiało prowadzić życie ukryte. Początkowo prowadzona była pod kierunkiem ks. Felińskiego, a później m. Florentyny Dymman lub innej wyznaczonej do tego siostry. Wiadomo jednak, że był postulat i nowicjat, po którym siostry składały śluby. Te etapy formacji są ujęte w ustawach z 1888 r.⁴⁷ Na szczególną uwagę zasługuje przepis dotyczący prowadzenia tzw. seminarium, w którym każda siostra po nowicjacie obowiązana była przebywać przynajmniej przez okres 2 lub 3 lat. Seminarium prowadziła specjalna mistrzyni⁴⁸.

Zarząd zgromadzenia. Zachowane źródła dotyczące początków zgromadzenia i jego działalności w pierwszych latach nie zawierają żadnych informacji na temat organizacji zarządu. Wiadomo jednak, że od samego początku istnienia zgromadzenia sióstr Rodziny Maryi był zarząd centralny. Władzę naczelną w zgromadzeniu sprawowała przełożona generalna. Na czele poszczególnych placówek stała siostra, która była odpowiedzialna i zależna od przełożonej generalnej. Źródła nie przekazują nam żadnych relacji odnośnie sposobu sprawowania władzy przez przełożoną główną. Nie wiemy czy rządziła samodzielnie, czy przy pomocy rady.

Dopiero konstytucje z 1888 r. podają dokładne przepisy o zarządzie zgromadzenia Rodziny Maryi, radzie i kapitule generalnej⁴⁹.

Zarząd zgromadzenia pozostaje w ręku przełożonej generalnej, która wybierana jest przez kapitułę generalną bezwzględną większością głosów na okres 12 lat. Uwzględnione są również jej prawa i obowiązki, do spełniania których zobowiązuje się przysięgą. Do pomocy w zarządzie zgromadzeniem służy rada generalna złożona z asystentki (wikarii) generalnej i trzech sióstr radnych, wybieranych absolutną większością głosów przez kapitułę generalną na 6 lat, z grona sióstr profesek wieczystych. Konstytucje w dość szczegółowy sposób określają kompetencje zarządu generalnego, a także prawa i obowiązki sióstr pełniących jakieś urzędy w zgromadzeniu, ich wyboru, urzędowania, złożenia z urzędu oraz wzajemny stosunek władzy niższej do wyższej⁵⁰.

W rozdziale *Szerzenie się Rodziny Maryi* umieszczone są przepisy dotyczące zakładania nowych domów prowincjalnych, tworzeniu pro-

⁴⁵ Tamże.

⁴⁶ Tamże, art. 14.

⁴⁷ Tamże, rozdz. II, III, IV.

⁴⁸ Tamże, art. 44—45, 142—148.

⁴⁹ Tamże, art. 60—74, 75—87, 88—101.

⁵⁰ Tamże, art. 102—148.

wincji, otwierania domów filialnych, nowicjatów i seminariów. Następne artykuły podają przepisy dotyczące przyjmowania fundacji, zakładania domów tylko w tych miejscowościach, gdzie jest kapłan katolicki lub kaplica ze stałym kapłanem, naznaczanie dla siostr spowiedników, kontaktowania się siostr z przełożoną generalną, administracji funduszami zakładów miłosiernych. W rozdziale tym znalazł się też zakaz kwesty, a podstawę materialną zgromadzenia oparto na pracy⁵¹.

W różnych źródłach na temat konstytucji z 1857 r. nie ma wzmianki o stroju, który by był świadectwem przynależności do zgromadzenia. Nie mówią o nim także konstytucje z 1888 r. Jednak ustawy nie zawierają żadnego punktu, który by mówił, że zgromadzenie jest ukryte, bezhabitowe. Ze względu na warunki wówczas panujące, siostry pracujące w Cesarstwie Rosyjskim i Królestwie Polskim nie mogły nosić stroju zakonnego. Został on wprowadzony dopiero w 1889 r. w Galicji⁵².

Część druga konstytucji nosi tytuł *Duch Rodziny Maryi*. Składa się z siedmiu rozdziałów numerowanych oddzielnie od części pierwszej. Natomiast numeracja artykułów jest ciągła i rozpoczyna się od 180 do 248. Przepisy tej części stanowią wskazania ascetyczne, dotyczące duchowości zgromadzenia siostr Rodziny Maryi.

Na początku w 14 artykułach omówione są podstawy pracy wewnętrznej, tj. naśladowanie Chrystusa i współpraca z Nim w szerzeniu Królestwa Bożego na ziemi. Charakterystyczne cnoty siostr, tj. miłość Boga i bliźniego, pokora i prostota są przedstawione w 6 artykułach II rozdziału. W rozdziale III opracowane są trzy śluby zakonne w sposób dość szczegółowy, bo w 22 artykułach. Rozdział IV obejmuje ćwiczenia duchowne, które powinny być odprawiane przez siostry. Należą do nich: modlitwa publiczna, przystępowanie do sakramentów świętych (według ówczesnej praktyki Kościoła), odprawianie rekolekcji, dni skupienia, czytanie duchowne i inne nabożeństwa.

Umartwienia praktykowane w Rodzinie Maryi są omówione w rozdziale V od artykułu 235—243. Konstytucje zabraniają stosowania wszelkiego rodzaju umartwień i pokut zewnętrznych. Natomiast szczególna uwaga jest zwrócona na umartwienia wewnętrzne płynące z przykazań, obowiązków życia i różnych dopuszczeń zewnętrznych. Zgromadzenie nie korzysta z żadnych dyspens zbiorowych udzielonych przez biskupa. W następnym rozdziale są przedstawione wymagania jakie zgromadzenie stawia aspirantkom, postulantom, nowicjuszkom oraz siostron profeskom. Ostatni VII rozdział *Patronowie Rodziny* nie mówi o patronach zgromadzenia, ale przedstawia właściwie wykaz dni, w które oprócz wszystkich niedziel można by przystępować do Komunii św. Są to przede wszystkim uroczystości Matki Bożej, Św. Apo-

⁵¹ Tamże, art. 149—164.

⁵² ARM F-f-30: Terlifaj H., Wspomnienia, s. 93—96.

stołów, Ewangelistów, Męczenników, Wyznawców i ważniejsze święta⁵³.

Reasumując przeprowadzoną analizę możemy powiedzieć, że konstytucje są opracowane bardzo szeroko, jednak bez drobiazgowych określeń. Podają dokładne przepisy regulujące życie i działalność zgromadzenia, jego organizację oraz perspektywy rozwoju. W trakcie przygotowywania konstytucji do druku abp Feliński kontaktował się z różnymi osobami w kraju i za granicą, znającymi życie zakonne⁵⁴. Jego podróże do Rzymu w 1883 r. między innymi miały na celu zasięgnięcie wiadomości na temat aktualnych przepisów dotyczących zakonów. Poza tym miał już pewne doświadczenie, gdyż jako profesor i ojciec duchowny alumnów przygotowywał projekt reformy Akademii Duchownej w Petersburgu. Znał podstawy organizacji instytucji kościelnych, a tym bardziej zasady życia wewnętrznego. Fakt, że był członkiem stowarzyszenia dla księży⁵⁵, wskazuje na pewną znajomość życia zakonnego.

Wydrukowane konstytucje nie naruszają istotnych cech pierwotnych konstytucji z 1857 r. Świadczą o tym słowa samego abpa Felińskiego, który w 1891 r. pisał do gen. Jadwigi Zamojskiej, że w 1857 r. zgromadzenie sióstr Rodziny Maryi od niego „otrzymało pierwszą regulę, która w głównych zasadach pozostała dotąd niezmienioną”⁵⁶. Z pewnością do konstytucji zostało wprowadzonych wiele nowych elementów, nie można ich jednak wyśledzić ze względu na brak tekstu pierwotnych konstytucji.

Powyższe ustawy miały moc prawną do chwili opracowania nowych konstytucji opartych na wytycznych konstytucji papieża Leona XIII *Conditae a Christo*⁵⁷ i późniejszych Norm wykonawczych⁵⁸.

3. Zatwierdzenie konstytucji przez władzę diecezjalną

Omawiając sprawę zatwierdzenia przez władzę kościelną konstytucji oraz zgromadzenia Rodziny Maryi, trzeba mieć na uwadze, że była

⁵³ Było to przed dekretem Piusa X *Sacra Tridentina Synodus* o częstej Komunii św.

⁵⁴ Np. o. H. Koźmiński, o. P. Semeneńko, o. H. Kajsiewicz, ks. Julian Feliński (brat), s. M. M. Borowska, felicjanka, s. M. Darowska, niepokalanka, s. T. Potocka, magdelanka i inne.

⁵⁵ W 1855 r. ks. Z. Sz. Feliński wstąpił do stowarzyszenia księży, zorganizowanego w Petersburgu przez ks. K. Lubińskiego, pod patronatem abpa I. Hołowińskiego. Wprawdzie po śmierci Metropolity stowarzyszenie to upadło, ale ks. Feliński czuł się zobowiązany do życia w duchu złożonych ślubów. Por. ARM f-c-6: List ks. Z. Sz. Felińskiego do brata ks. J. Felińskiego z 11 III 1884 r.

⁵⁶ BKörn. 7618: List abpa Felińskiego do gen. J. Zamojskiej z 17 VI 1891 r.

⁵⁷ AAS 33 (1900—1901) 341—347.

⁵⁸ *Normae secundum quas S. Congr. Episcoporum et Regularium procedere solet in approbandis novis institutis votorum simplicium*. W: Schaefer T., *De religiosis*, Roma 1947⁴ s. 1101—1135.

to instytucja działająca na dwóch płaszczyznach, tj. legalnej i tajnej. Fakt organizowania się zgromadzenia sióstr Rodziny Maryi został przez ks. Felińskiego przedstawiony metropolicie mohylowskiemu abpowi Wacławowi Żylińskiemu i przez niego przyjęty na mocy zgody wyrażonej ustnie. Nie była ona potwierdzona żadnym dekretem erekcyjnym czy innym dokumentem z powodu trudnej sytuacji Kościoła katolickiego na tych terenach. Widocznie sprawa ta nie przeszła zbyt łatwo, skoro znalazła pewien oddźwięk w liście ks. Aleksandra Jełowickiego do o. Hieronima Kajsiewicza z dnia 22 X 1859 r., który donosi, że zgromadzenie pokonało już pierwsze trudności i podejrzenia ze strony władzy duchownej⁵⁹.

Sprawa erekcji w archidiecezji warszawskiej przedstawiała się analogicznie jak w archidiecezji mohylowskiej. Abp Feliński, przyjmując siostry Rodziny Maryi do swojej diecezji, nie mógł wydać żadnego dokumentu, gdyż ze względów politycznych jego wydanie było niemożliwe. Powiadomił jedynie listownie Ojca św. Piusa IX o istniejącym zgromadzeniu⁶⁰. Jako odpowiedź Arcybiskup otrzymał list Sekretarza Stanu kard. J. Antoneli'ego, w którym znajduje się wzmianka o tymże zgromadzeniu i błogosławieństwo papieskie⁶¹. Nie oznaczało to jednak aprobaty Stolicy Świętej.

Nie można również uważać za aprobatę papieską innego błogosławieństwa Piusa IX z 23 X 1869 r., udzielonego na prośbę m. Florentynie Dymman⁶².

Niewątpliwie, zesłanie abpa Felińskiego i jego 20-letni pobyt w Jarosławiu n. Wołgą zahamował starania o zatwierdzenie zgromadzenia. Po uwolnieniu, mając na uwadze dobro zgromadzenia, abp Feliński poleca m. Dymman, by starała się u biskupów, gdzie na terenie ich diecezji siostry miały swoje placówki, o wydanie listów polecających, które stanowiłyby jedną z podstaw zatwierdzenia konstytucji i zgromadzenia przez Stolicę Apostolską⁶³.

Dalsze wypadki i podział zgromadzenia w 1889 r. na gałąź warszawską i galicyjską, uniemożliwiły doprowadzenie tej sprawy do końca w ramach całego zgromadzenia. Nie chcąc narażać na dekonspirację zgromadzenia działającego na terenie zaboru rosyjskiego, abp Feliński starał się o zatwierdzenie zgromadzenia Rodziny Maryi pracującego

⁵⁹ Archiwum Generalne Księży Zmartwychwstańców, Rzym: Sodales, 17917.

⁶⁰ Zob. *Pie IX et l'insurrection Polonaise de 1863—64. Dans la correspondance avec les évêques du Royaume de Pologne (1862—66). D'après les documents authentiques par Sophie Olszamowska-Skowrońska*, W: *Sacrum Poloniae Millennium*, t. XII, Rzym 1966 s. 81.

⁶¹ ARM Fcop 137.

⁶² ARM Fcop 920.

⁶³ Pierwszy list polecający otrzymało zgromadzenie Rodziny Maryi w 1883 r. od abpa A. K. Gintowta, metropolity mohylewskiego. Podobne listy wydali: bp M. L. Pallulon, ordynariusz diecezji żmudzkiej i bp Fr. Zottman, ordynariusz diecezji tyraspolskiej.

w Galicji przez władzę diecezjalną. Od abpa lwowskiego Seweryna Morawskiego otrzymał ustne pozwolenie w październiku 1884 r.⁶⁴ Oficjalne starania o zatwierdzenie konstytucji rozpoczął od 1890 r.⁶⁵ Nie trwały one długo. Abp Morawski zatwierdził zgromadzenie dekretem z dnia 31 I 1891 r. Dokument ten nie zachował się; wskazują na niego inne źródła współczesne i adnotacje urzędowe⁶⁶.

Mając aprobatę władzy diecezjalnej abp Feliński czynił starania o zatwierdzenie papieskie, które za jego życia nie doszło jednak do skutku.

Nie doczekał się też abp Feliński zatwierdzenia zgromadzenia sióstr Rodziny Maryi przez władzę państwową austriacką. Główną przeszkodą do tej aprobaty był brak odpowiedniego zabezpieczenia materialnego, który byłby podstawą utrzymania. Dopiero 29 VII 1897 r. cesarz Franciszek Józef podpisał pod raportem ministra wyznań religijnych i oświaty: „Ich gestatte die Einführung der Congregation „Rodzina Maryi” in der Erzdiöcese Lemberg und in der Diöcese Przemyśl”⁶⁷.

II. Zmiana konstytucji w 1913 r.

1. Agregacja zgromadzenia do Zakonu Braci Mniejszych Konwentualnych

Zanim zgromadzenie sióstr Rodziny Maryi dostosowało swoje ustawy do wymagań Stolicy Apostolskiej ogłoszonych w 1900 i 1901 r., podjęto najpierw starania o agregację do I Zakonu św. Franciszka, aby przez to łatwiej uzyskać aprobatę papieską.

Pierwsze kroki w tym kierunku były podjęte w 1901 r. Radą i pomocą służył o. Marian Sobolewski, franciszkanin. On to zwrócił się z prywatnym listem do generała swego zakonu z projektem agregowania Rodziny Maryi do tegoż zakonu. Generał rozpatrzywszy projekt radził, by sprawę tę przedstawił ordynariusz diecezji. Abp J. Bilczewski nie oponował, raczej przychylił się do agregacji, ale zrehabilitował

⁶⁴ ARM F-f-30: Terlifaj H., Wspomnienia, s. 78.

⁶⁵ Tamże, s. 150.

⁶⁶ ARM F-c-15: Odpis listu abpa Felińskiego doulantek Rodziny Maryi z dnia 9 II 1891 r.: „Odzywam się do Was wszystkich, aby wam zwiastować, że ważne w tym roku zaszły wypadki w Zgromadzeniu Rodziny Maryi, do którego wcielić się zamierzacie. Przedstawioną przeze mnie Regułą Ksiądz Arcybiskup Lwowski zatwierdził i o zatwierdzenie zgromadzenia ze strony rządu potrzebne poczynił kroki. Słuszną przeto karmię nadzieję, że tego lata uzyskamy urzędowe prawo do istnienia i będziemy mogli zgodnie z Regułą ostatecznie się urządzić”; ARM (Lw.); Akta z 1895 r. nr 4120.

⁶⁷ APAustr.: Kabinettskanzlei, rok 1897, nr 3048. Oryginał dokumentu wydanego przez rząd krajowy (zatwierdzający zgromadzenie Rodziny Maryi) z dnia 14 VIII 1897 r. nr 70314 zaginął. Por. ARM I 23: Congregatio Sororum Franciscalum de Familia Mariae.

nie pisma odłożył na później. Tymczasem zarządził w zgromadzeniu wizytację kanoniczną, a jej przeprowadzenie powierzył o. Peregrynowi Haczela, prowincjałowi franciszkanów⁶⁸. O. Haczela po dokonaniu wizytacji wydał o zgromadzeniu sióstr Rodziny Maryi pozytywną opinię⁶⁹. Wówczas przełożona generalna m. Zofia Kończa przygotowała w imieniu całego zgromadzenia oficjalną prośbę pod datą 1 I 1902 r. do o. Wawrzyńca Caratelli, generała Zakonu Braci Mniejszych Konwentualnych w Rzymie, o agregację. Pismo to wysłała do abpa J. Bilczewskiego, dołączając prośbę o agregację we własnym imieniu (12 I 1902 r.). Arcybiskup potwierdził prośbę zgromadzenia 5 II 1902 r. i przesał dokumenty do przełożonej generalnej m. Zofii Kończa, celem wysłania ich do Rzymu⁷⁰.

Generał OO. Franciszkanów odebrawszy prośbę zgromadzenia zażądał, aby wszystkie siostry wypowiedziały się imiennie za agregacją⁷¹. Zebranie własnoręcznych podpisów od sióstr przypuszczalnie zakończyło się 17 IV 1903 r. na kapitule generalnej, która definitywnie podjęła decyzję o przeprowadzeniu agregacji. Na prośbie znajduje się 206 podpisów sióstr⁷².

Druga sprawa jaka wyłoniła się przed agregacją to problem konstytucji. Generał Zakonu Franciszkanów zażądał przysłania ich do kurii generalnej. Konstytucje, napisane przez abpa Felińskiego w 1888 r., wysłano do Rzymu w tłumaczeniu łacińskim⁷³. O. Caratelli, generał tegoż zakonu, polecił rozpatrzyć je przez teologa egzaminatora zakonu franciszkańskiego. Według opinii teologa nic nie znaleziono w konstytucjach, czego nie można by zatwierdzić⁷⁴. Sprawę agregacji jednak odłożono jeszcze na pewien czas.

Dopiero po otrzymaniu imiennej prośby wszystkich sióstr oraz po przeprowadzeniu rewizji konstytucji o. Caratelli wydał 29 VI 1903 r. dekret agregacji zgromadzenia sióstr Rodziny Maryi do swego zakonu⁷⁵.

Dekret wprowadził następujące zmiany: 1) zgromadzenie miało nosić odtąd nazwę: Siostry Franciszkanek Rodziny Maryi, 2) podlegać wizytacji ministra generalnego lub jego komisarza, 3) oprócz ordyna-

⁶⁸ ARM Fcop 890: List o. M. Sobolewskiego z 11 IV 1902 r. do o. W. Caratelli, generała OFMConv.

⁶⁹ ARM (Lw.): Akta z 1902 r. nr 323 — Protokół powizytacyjny o. P. Haczela.

⁷⁰ ARM I 17 nr 1.

⁷¹ ARM Fcop 889, 891: List o. W. Caratelli z 19 V 1902 r. do o. M. Sobolewskiego.

⁷² AOFMConv.: XXXIV, 6.

⁷³ O. M. Sobolewski wydał o nich pozytywną opinię. W liście z 19 VII 1902 r. donosił, że są one dobrze opracowane i zgodne we wszystkich punktach z duchem III Zakonu.

⁷⁴ ARM Fcop 889.

⁷⁵ Tamże: Fcop 888. Drukowany w: URM 1914 s. 92—96; URM 1935 s. 103—107.

riusza miejscowego siostry miały uważać ministra generalnego za swego prawowitego przełożonego i przy składaniu profesji przyrzec mu posłuszeństwo.

Następny dekret agregacyjny zgromadzenia sióstr Rodziny Maryi do I Zakonu św. Franciszka z 16 XI 1908 r. wydany przez o. Dominika Reutera, ministra generalnego, zniósł postanowienia wymienione w punkcie 2 i 3⁷⁶.

Przez akt agregacji do zakonu franciszkańskiego zgromadzenie sióstr Rodziny Maryi zostało uprawnione do korzystania z łask i przywilejów z jakich korzysta cały zakon św. Franciszka z Asyżu.

2. Starania o zatwierdzenie zgromadzenia i konstytucji przez Stolicę Apostolską

Wyraźny przepis ze strony Stolicy Apostolskiej, aby dostosować konstytucje zakonne do nowego prawa powszechnego, był przyczyną zmiany dotychczasowych ustaw, napisanych przez abpa Z. Sz. Felińskiego⁷⁷.

Starania zmierzające do zatwierdzenia konstytucji i zgromadzenia sióstr Franciszkanek Rodziny Maryi podjęła kapituła generalna, która odbyła się 28 VIII 1907 r. we Lwowie pod przewodnictwem przełożonej generalnej m. Zofii Kończa⁷⁸. W 1908 r. zarząd generalny opracował relację o stanie aktualnym oraz krótką historię zgromadzenia, która wraz z pismem przełożonej generalnej i jej rady została poświadczona i wysłana przez abpa J. Bilczewskiego, metropolity lwowskiego, do Ojca św. Piusa X⁷⁹ z oficjalną prośbą o zatwierdzenie zgromadzenia⁸⁰. Arcybiskup dołączył również listy polecające biskupów, w których diecezjach zgromadzenie Rodziny Maryi miało swoje domy.

W archiwum głównym zgromadzenia sióstr Rodziny Maryi w Warszawie znajduje się pierwsza redakcja opracowanych konstytucji w języku łacińskim pt.: *Constitutiones Congregationis Sororum Franciscanum de Familia Mariae*⁸¹. Na egzemplarzu tym brak daty i miejsca wydania. Zostały one opracowane w oparciu o schemat Norm wydanych w 1901 s. i najprawdopodobniej z całą korespondencją abpa J. Bilczewskiego przesłane do Ojca św. Piusa X w 1908 r.

Omawiane konstytucje podzielone są na dwie części: 1) Istota, wa-

⁷⁶ ARM I 17 c. Drukowany w: URM 1914 s. 96—98; URM 1935 s. 107—109.

⁷⁷ Konstytucja *Conditae a Christo*. ASS 33 (1900—1901) 341—347; *Normae...* W: Schaefer T., *De religiosis*, s. 1101—1135.

⁷⁸ ARM F-i-7: Neugebauer T., *Historia Zgrom. Sióstr Franciszkanek Rodziny Maryi*, s. 58.

⁷⁹ Brak daty, prawdopodobnie 1908 r.

⁸⁰ ARM Fcop 423—424.

⁸¹ ARM I 1.

brunki wstąpienia i życia zgromadzenia, 2) Zarząd i organizacja zgromadzenia. Konstytucje, w formacie 4°, obejmują 250 kolejno numerowanych artykułów i liczą 40 stron druku.

Część pierwsza składa się z 19 rozdziałów, które prawie w zupełności pokrywają się ze wzorem podanym przez Kongregację Biskupów i Zakonników. Treściowo obejmuje następujące zagadnienia: na wstępie podana jest nazwa i cel zgromadzenia. Rozdział 3 obejmuje tylko jeden artykuł. Wyliczeni są w nim patronowie zgromadzenia. Następny rozdział mówi o szacunku dla władzy kościelnej. Potem kolejno idą rozdziały według schematu ustalonego przez Normy, tj. o przyjęciu do zgromadzenia, o postulatkach, ubiorze, nowicjacie i nowicjuszkach, posagu. Kilka rozdziałów dotyczy ślubów w ogólności i każdego z osobna. Nowe przepisy wydane przez Stolicę św. dotyczące spowiedzi i Komunii św. zostały uwzględnione w rozdziale 15. W następnym rozdziale wyliczone są wszystkie ćwiczenia duchowne, które powinny być wspólnie odprawiane przez siostry całego zgromadzenia. Z kolei jest mowa o umartwieniach i pokutach. Rozdział 18 mówi o chorych i modlitwach za zmarłych, a ostatni tej części o wydalaniu sióstr ze zgromadzenia. Część pierwsza kończy się na artykule 130.

Część druga *Zarząd i organizacja zgromadzenia* obejmuje 11 rozdziałów i 120 artykułów. Są to przepisy dotyczące kapituły generalnej, przełożonej generalnej i jej rady, ekonomki i sekretarki generalnej, mistrzyni nowicjuszek, przełożonych prowincjalnych, domowych, o obowiązkach zakrystianki i furtianki. Ostatni rozdział traktuje o zakresie i obowiązywalności konstytucji.

W Appendix znajdują się dwa artykuły mówiące, że do konstytucji należy dołączyć w języku ojczystym dekret Kongregacji Biskupów i Zakonników z dnia 17 XII 1890 r. *Quem ad modum* oraz że istnieje obowiązek odczytywania go przynajmniej raz w roku.

Projekt ten został przekazany do oceny konsultorów Kongregacji. W archiwum głównym zgromadzenia sióstr Rodziny Maryi w Warszawie znajduje się egzemplarz wydrukowanych konstytucji, w którym nanoszone są poprawki wprowadzone przez Kongregację z 1908 r. Zostały one zakomunikowane o. M. Sobolewskiemu, który z ramienia zgromadzenia starał się w Rzymie o przyspieszenie zatwierdzenia⁸². W zasadzie poprawki te są niewielkie i dotyczą spraw drugorzędnych.

Na zwykłym zebraniu w dniu 21 V 1909 r., na wniosek ks. kard. Cagianio de Azevedo, Kongregacja dla Zakonników postanowiła przychylić się do próśb ze strony władzy diecezjalnej i zgromadzenia i wydać dekret pochwalny. Został on wystawiony 25 V 1909 r.⁸³

Po uzyskaniu dekretu pochwalnego postanowiono przystąpić do opra-

⁸² ARM Fcop 426.

⁸³ ARM I 16. Drukowany w: URM 1914 s. 98—101; URM 1935 s. 110—112.

cowywania nowej redakcji konstytucji, przy redagowaniu których uwzględniono już poprawki wprowadzone przez Kongregację. Egzemplarz takich konstytucji został wydany drukiem w Krakowie w 1912 r. w tym samym formacie co pierwszy i pod tym samym tytułem, podzielony na dwie części, 30 rozdziałów i 250 artykułów⁸⁴.

W archiwum Kongregacji dla Zakonników⁸⁵ znajduje się egzemplarz konstytucji, na którym widnieje napis *Exemplar Constitutionum a Consultore emendatum*⁸⁶. Umieszczono w nim wiele poprawek i skreśleń. Dotyczą one samej treści artykułów, natomiast w podziale na części i rozdziały nie ma zmian. Wzrosła liczba artykułów z 250 do 261, a właściwie 262, gdyż art. 141 jest podwójnie numerowany. Skreślono appendix, a dodano 4 dekrety *Quem ad modum, Sacra Tridentina Synodus, Inter ea* oraz *Cum de Sacramentalibus*.

Po tak gruntownej rewizji konstytucji Kongregacja w dniu 8 VIII 1913 r. rozpatrzyła sprawę ich aprobaty. Owocem tej sesji było podjęcie decyzji ostatecznego zatwierdzenia zgromadzenia, a konstytucje zatwierdzono „ad experimentum” na siedem lat. Ojciec św. Pius X decyzję tę potwierdził na audiencji w dniu 14 VIII 1913 r., a Kongregacja dla Zakonników wydała odpowiedni dekret dnia 29 VIII 1913 r.⁸⁷

Po otrzymaniu tekstu poprawionych konstytucji⁸⁸ zgromadzenie siostr Rodziny Maryi przyjęło zmiany wprowadzone przez Kongregację dla Zakonników z wyjątkiem jednego artykułu, który dotyczył ujednoczenia stroju zakonnego siostr profesek i nowicjuszek. W tej sprawie przełożona generalna m. Zofia Kończa i kurator zgromadzenia o. Marian Sobolewski wystosowali oddzielne pisma do Ojca św. i Kongregacji dla Zakonników w których, dziękując za ostateczne zatwierdzenie zgromadzenia, a konstytucji na okres próbny, prosili o pozostawienie siostron dotychczasowych różnic w stroju zakonnym⁸⁹. Obydwie prośby zostały uwzględnione. Na sesji odbytej w dniu 14 XI 1913 r. podjęto decyzję pozostawienia pierwotnej redakcji art. 17 z dodatkiem na końcu „excepta cruce”. Dekret został wystawiony 27 XI 1913 r.⁹⁰

Tekst konstytucji zatwierdzony przez Kongregację dla Zakonników został przetłumaczony na język polski⁹¹. Wiarogodność tłumaczenia z oryginałem potwierdził arcybiskup metropolita lwowski Józef Bilczewski pismem z dnia 16 V 1914 r. nr 1268/914. W tym samym roku konstytucje zostały wydrukowane we Lwowie w formacie małej 16°

⁸⁴ ARM I 1.

⁸⁵ L. 53.

⁸⁶ ARM Fcop 432.

⁸⁷ Drukowany w: URM 1914 s. 101—102; URM 1935 s. 113—114.

⁸⁸ ARM I 1a: Kopia maszynowa, która została sporządzona w Kongregacji z uwzględnieniem wprowadzonych poprawek i zmian.

⁸⁹ ARM Fcop 430—431: Kopie obydwu pism z 10 IX 1913 r.

⁹⁰ Drukowany w: URM 1914 s. 102—103; URM 1935 s. 114.

⁹¹ Przepuszczalnie tłumaczenia dokonali ojcowie franciszkanie.

na 140 stronach. Przełożona generalna m. Zofia Kończa listem okólnym z dnia 6 VI 1916 r. przesłała wydrukowane konstytucje do wszystkich domów zgromadzenia z zachętą wiernego ich wypełniania⁹².

Przeprowadzając analizę konstytucji należy stwierdzić, że trzymają się ściśle wzoru podanego przez Kongregację Biskupów i Zakonników, tj. Norm.

Nieco zmieniony został cel zgromadzenia. Zawarto w nim elementy wymagane w *Normach*, a więc podział na cel pierwszy i ogólny oraz dalszy i specjalny. Szczególnym celem pozostało nadal „kształcenie i chrześcijańskie wychowanie dziewcząt, bądź to we własnych zakładach, bądź to w szkołach publicznych, jako też stużenie ubogim, chorym i staruszkom w szpitalach, przytuliskach dla ubogich i w domach pracy kobiet”. Dodano natomiast, że siostry w domach prywatnych mogą „usługiwać i pielęgnować ich, lecz tylko z konieczności i w nadzwyczajnych wypadkach” — za pozwoleniem ordynariusza miejsca — „i w tych tylko miejscowościach, gdzie są domy zgromadzenia”⁹³.

Warunki przyjęcia do zgromadzenia kandydatek, ich formacja zakonna oraz prawa i obowiązki zostały opracowane zgodnie ze schematem zawartym w *Normach*. Daje się w nich zauważyć wprowadzenie pewnych przepisów wziętych niejednokrotnie w całości z prawa powszechnego. Np. prawo powszechne nie przewidywało formacji ponowicjackiej, dlatego też i w konstytucjach pominięto okres prowadzenia seminarium.

Przy opracowywaniu projektu konstytucji w 1908 r. wprowadzono artykuł według którego nie wymagano posagu⁹⁴. Kongregacja dla Zakonników nie zgodziła się⁹⁵ na to i wprowadziła następujący przepis: „Posag, który ma wnieść każda siostra, będzie kwota 300 koron austriackich i ten bez zezwolenia Stolicy Świętej nie może być darowany ani umniejszony”⁹⁶. Pomimo wprowadzenia tego przepisu, zgromadzenie dość często odwoływało się do Stolicy Apostolskiej prosząc o dyspensę od posagów, aby w ten przynajmniej sposób zachować wierność idei Założyciela.

W formach prawnych dotyczących zarządu i organizacji zgromadzenia również posłużono się schematem Norm Kongregacji dla Zakonników⁹⁷.

W ten więc sposób, zgodnie z wymaganiami prawa powszechnego, konstytucje sióstr Rodziny Maryi zostały całkowicie upodobnione do ustaw innych zgromadzeń zakonnych, które po 1900 r. starały się o papieskie zatwierdzenie. Z jednej strony schemat podany przez Kongre-

⁹² ARM I: Okólniki m. Zofii Kończa.

⁹³ URM 1914 art. 3.

⁹⁴ ARM I: *Constitutiones Congregationis Sororum Franciscalum de Familia Mariae*, art. 37.

⁹⁵ Por. Normy wykonawcze z 1901 r. nr 91.

⁹⁶ URM 1914 art. 37.

⁹⁷ Normy wykonawcze z 1901 r. nr 202—316.

gację przyczynił się do jasnego i zwięzłego ujęcia życia zakonnego w normy prawne, a z drugiej strony konstytucje Rodziny Maryi, do niego dostosowane, straciły na pewnego rodzaju oryginalności. Niektóre tylko elementy przeszły z poprzednich konstytucji do nowych.

Należy jeszcze wspomnieć, że druga część ustaw z 1888 r., tzw. *Duch Rodziny Maryi*, została w całości wyłączona z konstytucji. Aby ta część mogła być dalej podstawą kształtowania duchowości sióstr, zgromadzenie wydało ją drukiem we Lwowie w 1913 r. pt.: *Ustawy Rodziny Maryi cz. II ascetyczna ułożona przez Ks. Arcybiskupa Felińskiego Założyciela*. W 1934 r. dołączono je do modlitewnika używanego w zgromadzeniu.

III. Dostosowanie konstytucji z 1913 r. do wymagań Kodeksu prawa kanonicznego

1. Ostateczne zatwierdzenie konstytucji w 1934 r.

Mając na uwadze polecenie Stolicy Apostolskiej zawarte w Kodeksie prawa kanonicznego⁹⁸, zgromadzenie sióstr Rodziny Maryi przystąpiło do rewizji konstytucji, które w 1913 r. otrzymały czasową aprobatę. Brak źródeł nie pozwala ustalić kto, na prośbę zgromadzenia, dokonał tej pracy. Przypuszczać należy, że i tym razem zrobili to ojcowie franciszkanie, a szczególnie o. Marian Sobolewski, który był stałym doradcą zgromadzenia.

Po dostosowaniu konstytucji do Kodeksu prawa kanonicznego rozpoczęły się dalsze starania o ich aprobatę przez Stolicę Apostolską. Przesyłając relację do Ojca św. Piusa X o stanie zgromadzenia z lat 1921—1924, przełożona generalna m. Bolesława Janicka prosiła również o ostateczne zatwierdzenie konstytucji⁹⁹. Jej prośbę, zgodnie z ówczesnymi przepisami, potwierdził metropolita lwowski abp Bolesław Twardowski dnia 17 XII 1924 r. nr 5096. W załączeniu przesłał również tekst konstytucji dostosowany do nowego kodeksu¹⁰⁰.

Prośbę o zatwierdzenie konstytucji ponowiono w styczniu 1928 r. Przełożona generalna m. Janina Wirball wraz z radą wysłała pismo do Ojca św. Piusa XI, które jest identyczne z pismem m. Bolesławy Janickiej z 15 V 1924 r. Na prośbie znajdują się podpisy nowego zarządu.

Po długim oczekiwaniu odpowiedzi ze strony Stolicy Świętej, przełożona generalna m. Janina Wirball wraz z radą, pod jedną datą 10 IV 1934 r. wysłała dwa pisma: do Ojca św. Piusa XI i do Kongregacji dla

⁹⁸ Kan. 489.

⁹⁹ Pismo z dnia 15 V 1924 r.; ARM Fcop 437.

¹⁰⁰ W poszukiwaniach jakie przeprowadziła s. T. Frącek w Archiwum Kongregacji dla Zakonników i Instytutów Świeckich, nie znaleziono tekstu tych konstytucji przy aktach zgromadzenia znajdujących się pod sygn. L. 53. Nie zachowały się one również w ARM.

Zakonników. Przedstawiła w nich, że zgromadzenie Rodziny Maryi, założone przez abpa Z. Sz. Felińskiego, uzyskało w 1913 r. zatwierdzenie papieskie i aprobatę konstytucji na siedem lat, oraz że konstytucje te zostały dostosowane do Kodeksu prawa kanonicznego i w 1924 r. przesłane do Kongregacji dla Zakonników celem ostatecznego ich zatwierdzenia¹⁰¹.

Okazało się, że Kongregacja już w dniu 10 XII 1932 r. podjęła decyzję ostatecznego zatwierdzenia konstytucji, lecz z powodu dużej ilości spraw związanych z zatwierdzaniem konstytucji różnych zgromadzeń, sprawa ta leżała. Dopiero pisma m. Janiny Wirball wpłynęły na szybsze załatwienie zatwierdzenia konstytucji. Dnia 29 IX 1934 r. Ojciec św. Pius XI potwierdził decyzję Kongregacji. W tym samym dniu wydany został dekret aprobujący ostatecznie konstytucje zgromadzenia sióstr Franciszkanek Rodziny Maryi¹⁰².

Tekst zatwierdzonych konstytucji (w języku łacińskim) Kongregacja przesłała metropolicie lwowskiemu abpowi Bolesławowi Twardowskiemu. Z kolei Arcybiskup zawiadomił o tym władze zgromadzenia i polecił, aby po przetłumaczeniu i wydrukowaniu każda siostra otrzymała osobny ich egzemplarz¹⁰³. Tłumaczeniem zajęł się ks. prof. dr Stanisław Żukowski, cenzor ksiąg duchownych¹⁰⁴.

Tę ważną wiadomość przełożona generalna m. Janina Wirball przekazała wszystkim siostronom zgromadzenia listem okólnym z dnia 24 VI 1935 r. Między innymi pisze w nim, że przez uzyskanie tego zatwierdzenia siostry są jeszcze ściślej związane z Kościołem oraz że reguła została oddana do druku, aby każda siostra otrzymała jej tekst do własnego użytku¹⁰⁵.

Konstytucje otrzymały dnia 1 IV 1935 r. „Imprimatur” abpa B. Twardowskiego i w tym samym roku wydrukowano je we Lwowie w formacie 16°, na 114+III stronach.

Ze względu na to, że nie zachował się żaden projekt konstytucji zreagowanych po 1918 r., nie można dokładnie prześledzić procesu ich zmian¹⁰⁶. Porównując jednak konstytucje zatwierdzone w 1913 r. z konstytucjami zatwierdzonymi w 1934 r. możemy stwierdzić, że znajdują się różnice, chociaż niezbyt wielkie, w samym układzie i treści.

¹⁰¹ ARM I 24. Komplet pism sporządzono w kilku egzemplarzach, dlatego zachowały się w Polsce i Brazylii. Jednocześnie ze staraniem o ostateczne zatwierdzenie konstytucji przełożona generalna prosiła Ojca św. o podział zgromadzenia na 5 prowincji.

¹⁰² Oryginał zaginął. Drukowany w: URM 1935 s. 115—116.

¹⁰³ ARM F-i-7: Neugebauer T., Historia Zgrom. Sióstr Franciszkanek Rodziny Maryi, s. 79—81.

¹⁰⁴ Tamże.

¹⁰⁵ ARM I: Okólniki m. Janiny Wirball.

¹⁰⁶ W ARM znajduje się maszynopis proponowanych przez Kongregację zmian do nowej redakcji konstytucji, ale bez żadnego wyjaśnienia, podpisu, daty i miejsca sporządzenia. Jest to egzemplarz pochodzący z akt Kongregacji dla Zakonników (dublet).

konstytucji. Zostały one opracowane według wymagań nowego prawa powszechnego, a następnie przejrzane i poprawione przez konsultora Kongregacji dla Zakonników.

Zatwierdzone w 1934 r. konstytucje dzielą się na dwie części, 29 rozdziałów i 311 artykułów.

Część pierwsza zatytułowana *Istota, warunki wstąpienia i życia zgromadzenia* zawiera 17 rozdziałów, a więc o 2 rozdziały mniej niż konstytucje z 1913 r. Doszedł rozdział o pierwszeństwie, natomiast złączono w jeden rozdział przepisy o ślubach. Tytuły innych rozdziałów pozostały te same. Część ta kończy się na 154 artykułach.

Część druga konstytucji *Zarząd i organizacja zgromadzenia* obejmuje 12 rozdziałów i 157 artykułów. Uległy pewnej modyfikacji 3 pierwsze rozdziały, ale właściwie treściowo obejmują te same zagadnienia. Tytuły innych rozdziałów pozostały bez zmian, niektóre natomiast zostały rozszerzone objętościowo. Ogólnie liczba artykułów wzrosła z 262 do 311, a więc o 49 więcej w porównaniu z konstytucjami z 1913 r.

Po tekście konstytucji zamieszczono dekret z 29 IX 1934 r. aprobujący ostatecznie konstytucje oraz *Dodatek*, w którym znajdują się następujące dokumenty: 1) dekret agregacji zgromadzenia do zakonu franciszkańskiego z 1903 r., 2) dekret agregacji z 1908 r., 3) dekret pochwalny z 1909 r., 4) dekret zatwierdzający zgromadzenie w 1913 r., 5) dekret w sprawie stroju oraz 6) jeszcze raz powtórzono dekret aprobujący ostatecznie konstytucje.

Tekst konstytucji z 1934 r., w porównaniu z poprzednimi, nie zawiera istotnych zmian. Normy zawierające istotne elementy życia zakonnego pozostały bez zmian, a tylko zmodyfikowano treść artykułów. Usunięto przepisy nieaktualne, a na ich miejsce wprowadzono nowe, niekiedy prawie że dosłownie powtórzone z Kodeksu prawa kanonicznego¹⁰⁷. Nie sposób w niniejszym artykule wyczerpująco przedstawić i omówić wszystkie zmiany. Ich analiza może stanowić odrębny temat.

Dostosowane do aktualnych przepisów prawnych konstytucje, jeśli chodzi o wartość wewnętrzną, są poważnym dziełem ustawodawczym. Zawarte w nich normy podają zasady, które są potrzebne do prawidłowego funkcjonowania i rozwoju życia zakonnego w zgromadzeniu sióstr Rodziny Maryi.

2. Konstytucje z 1960 r.

W okresie po II wojnie światowej najbardziej pilną sprawą okazała się praca nad odbudową zniszczonych zakładów i ich urządzeniem. Dlatego też na kapitule generalnej w 1947 r. nie podejmowano

¹⁰⁷ Ślady przepisów kodeksowych spotykamy między innymi w następujących artykułach: 9 — mówiący o tym kto może być dopuszczony do zgromadzenia (kan. 538), art. 51—53 — kiedy nowicjat zostaje przer-

żadnych wniosków odnośnie wprowadzenia jakichkolwiek poprawek do ustawodawstwa zakonnego w zgromadzeniu.

Dopiero w 1960 r. na kapitule generalnej dokonano rewizji tekstu konstytucji i wniesiono do nich kilka poprawek. Zostały one zatwierdzone i wprowadzone w życie dekretem Prymasa Polski, kard. Stefana Wyszyńskiego, z dnia 12 VIII 1960 r. nr 3391/60/P, na mocy specjalnych uprawnień otrzymanych od Stolicy Apostolskiej.

Poprawki dotyczyły tylko niektórych artykułów. W art. 3 został zmodyfikowany cel zgromadzenia. Mianowicie: 1) ograniczono pracę nad wychowaniem chłopców do lat 15, 2) dodano pracę przy parafiach z wyłączeniem obowiązku kościelnego i prowadzenia gospodarstwa księdza proboszcza, 3) zaznaczono, że siostry mogą zajmować stanowiska kierownicze w pracy administracyjno-gospodarczej seminariów duchownych.

Gdy chodzi o punkt 1 — praktycznie nie mógł on być zachowany, gdyż młodzież do domów dziecka, czy zakładów wychowawczych prowadzonych przez siostry zgromadzenia Rodziny Maryi była kierowana przez Inspektoraty Oświatowe względnie organy lokalne Ministerstwa Zdrowia i Opieki Społecznej. Pozostałe działy pracy wymienione w punkcie 2 i 3 praktycznie przez siostry były już dawniej prowadzone. Chodziło tylko o włączenie ich do konstytucji.

W rozdziale mówiącym o formacji zakonnej skrócono w art. 20, zgodnie z sugestią Kodeksu prawa kanonicznego¹⁰⁸, czasokres trwania postulatu z jednego roku do sześciu miesięcy, z tym, że może on być przedłużony najwyżej o sześć miesięcy. Czas nowicjatu — artykuł 36 — przedłużono z jednego roku do dwóch lat. Tym samym art. 37 stał się nieaktualny (dotyczył przedłużenia nowicjatu). Do art. 69, dotyczącego składania ślubów wieczystych, wprowadzono przepis o przygotowaniu do nich przez tzw. „trzecią probację” trwającą 5 miesięcy. Jeżeli chodzi o wydalenie ze zgromadzenia sióstr o ślubach wieczystych, to do art. 150 dodano, że z chwilą otrzymania zawiadomienia i dekretu o opuszczeniu zgromadzenia zostaje ona ze ślubów zwolniona. W poprzednim przepisie było, że jest ona „nadal tymi ślubami związana”, chyba że Stolica Święta inaczej postanowiła.

Ze względu na nowe przepisy kościelne¹⁰⁹ nieaktualny również okazał się art. 129 w sprawie Komunii św. dla sióstr chorych.

W drugiej części konstytucji *Zarząd i organizacja zgromadzenia* również wprowadzono pewne zmiany. Postanowiono, że zwoływanie kapituły generalnej zwyczajnej ma się odbywać co sześć lat (art. 159). W związku z tym dotychczasowa 12-letnia kadencja przełożonej generalnej została ustalona na 6-letnią (art. 160). Rozszerzono ordynację

wany i należy go uzupełnić (kan. 556), art. 47—50 — dotyczy rozporządzenia swoją własnością (kan. 568—570) i wiele innych.

¹⁰⁸ Por. kan. 539 § 1—2.

¹⁰⁹ Motu proprio Piusa XII 19 z III 1957 r. do konstytucji *Christus Dominus*.

wyborczą na kapitułę generalną powiększając liczbę delegatek (art. 166) wybieranych przez kapitułę prowincjalne. To powiększenie liczby delegatek dotyczyło także wyborów w zespołach lokalnych (art. 180).

Według nowej redakcji art. 286 postanawiał, że przełożona po upływie dwóch 3-letnich kadencji schodzi do rzędu podwładnej przynajmniej na okres 3 lat. Dawny przepis zabraniał mianowania jej na dalsze kadencje „dla tego samego domu zakonnego”.

Drobne zmiany w sprawie funduszków na wspólne potrzeby zgromadzenia kapituła wprowadziła do art. 216 i 265. Poddano pod dyskusję sprawę posagów i postanowiono regulować je w zakresie kompetencji wyższych przełożonych.

Wyżej wymienione zmiany zostały podane do wiadomości wszystkich siostr zgromadzenia okólnikiem przełożonej generalnej m. Heleny Kaniakówny z dnia 8 IX 1960 r.¹¹⁰

Następna kapituła z 1966 r. nie wprowadziła do konstytucji żadnych zmian.

Konstytucje z 1934 r., poza niewielkimi zmianami w 1960 r. obowiązywały do 1970 r., tj. do momentu opracowania nowych konstytucji dostosowanych do wymagań Soboru Watykańskiego II i późniejszych dyrektyw Kościoła.

IV. Rewizja konstytucji po Soborze Watykańskim II

1. Opracowanie pierwszego projektu

Zgodnie z wytycznymi prawodawstwa soborowego i posoborowego odnośnie przystosowania życia zakonnego do wskazań Stolicy Świętej, zgromadzenie siostr Rodziny Maryi przystępując do realizowania tych zarządzeń, rozpoczęło prace w tej dziedzinie. Okres wstępny, tj. przygotowawczy, poprzedzony był okólnikiem ówczesnej przełożonej generalnej m. Heleny Kaniakówny¹¹¹. W tym celu została opracowana, przez powołaną do tego komisję, ankieta zawierająca pytania dotyczące przystosowania życia zakonnego w zgromadzeniu Rodziny Maryi. Każda siostra miała możliwość wypowiedzenia swego zdania i wzięcia udziału w pracy nad odnową życia zakonnego w zgromadzeniu¹¹². Ponieważ Sobór zarządził, aby odnowa życia zakonnego zmierzała do odczytania myśli Założycieli, dlatego przesłano do każdego domu zgromadzenia materiały pomocnicze i ustawy z 1888 r.

W sprawie zwołania kapituły generalnej specjalnej na dzień 10 X 1969 r. do domu generalnego w Warszawie, m. Helena Kaniakówna

¹¹⁰ ARM I: Okólniki m. Heleny Kaniakówny, t. I, Warszawa 1960—1961 s. 9—10.

¹¹¹ Tamże; t. IX s. 5—9 — Okólnik z 2 II 1969 r. L. dz. 14(0)69.

¹¹² Tamże: tekst ankiety dotyczący odnowy życia zakonnego w zgromadzeniu siostr Rodziny Maryi, s. 66—74.

wysłała list okólny dla siostr Rodziny Maryi w Brazylii¹¹³ i w Polsce¹¹⁴. W liście tym określono przedmiot kapituły, cel odnowy, ogólne zasady na jakich ma się oprzeć odnowa oraz dostosowanie życia zakonnego w zgromadzeniu Rodziny Maryi do wymagań Kościoła i potrzeb współczesnego świata. Ponadto przełożona generalna wezwała wszystkie siostry do włączenia się w dzieło odnowy i zarządziła modlitwy na tę intencję.

Specjalną kapitułę generalną poprzedziły kapituły domowe, a następnie kapituły prowincjalne w Polsce i Brazylii, na których oprócz wyboru delegatek, dyskutowano nad różnymi problemami życia i działalności zgromadzenia. Po odbyciu kapituł prowincjalnych przesłano wnioski na kapitułę generalną.

Dla sprawniejszego przebiegu kapituły generalnej specjalnej, zarząd główny zgromadzenia powołał komisje którym zlecił opracowanie odpowiedzi ankietowych siostr. Pierwsza sesja tej kapituły odbyła się w dniach od 10 do 11 X 1969 r. W komisjach pracowano nad syntezą odpowiedzi ankietowych, przygotowaniem opracowań na poszczególne zagadnienia oraz nad wysuwaniem wniosków, które miały być podjęte przez kapitułę. Na posiedzeniach plenarnych wygłaszano referaty. Dyskutowano nad wnioskami, po czym przystępowano do głosowania.

Głównymi zagadnieniami rozpatrywanymi na kapitule specjalnej były: 1) duchowość i cel zgromadzenia, 2) działalność apostołska, 3) życie zakonne, 4) życie wewnętrzne, 5) życie wspólne, 6) formacja zakonna, 7) organizacja i zarząd zgromadzenia.

W wyniku obrad pierwszej sesji postanowiono opracować nowy projekt konstytucji zgromadzenia. Do pracy tej powołano odpowiednie komisje, które miały wykonać to zadanie. Podstawą do opracowania projektu nowych konstytucji, w myśl założeń dekretu *Perfectae caritatis*, była przede wszystkim Ewangelia, dokumenty soborowe, pisma ascetyczne abpa Z. Sz. Felińskiego, różne materiały dotyczące zgromadzenia oraz referaty oparte o wypowiedzi siostr w ankietach.

Druga sesja kapituły generalnej specjalnej odbyła się w dniach od 4 do 19 X 1970 r.¹¹⁵ Uczestniczki jej zdecydowały się na podjęcie tej samej metody pracy, jaką posługiwały się na pierwszej sesji, tzn. na prace w komisjach i posiedzeniach plenarnych.

Opracowany przez komisję projekt konstytucji dzielił się na siedem części: I — Rodzina Maryi dzieło Sługi Bożego Abpa Z. Sz. Felińskiego, II — Formacja zakonna, III — Życie według rad ewangelicznych, IV — Życie wewnętrzne i środki uświęcenia, V — Życie wspólne, VI — Życie poświęcone Kościołowi i bliźnim, VII — Zarząd zgromadzenia

Powyższe części zostały podzielone na rozdziały, te znow z kolei na artykuły, których w sumie jest 370. Ze względu na to, że zgroma-

¹¹³ Tamże: Okólnik z 10 IV 1969 r. L. dz. 27(0)69, s. 12—16.

¹¹⁴ Tamże: Okólnik z 10 IV 1969 r. L. dz. 30(0)69, s. 20—25.

¹¹⁵ Akta kapituły generalnej specjalnej z 1970 r.

dzenie Rodziny Maryi jest agregowane do zakonu franciszkańskiego, dołączono do konstytucji regułę III Zakonu Regularnego Serafickiego Ojca św. Franciszka.

W wyniku prac drugiej kapituły generalnej specjalnej wniesiono do konstytucji szereg poprawek, które należało uwzględnić przy opracowywaniu ich w drugiej redakcji.

2. Zatwierdzenie drugiej redakcji konstytucji

Druga redakcja konstytucji została poddana gruntownej analizie i dyskusji na kapitule generalnej zwyczajnej, odbytej w czerwcu 1972 r., gdy po wyborze zarządu generalnego przystąpiono do kapituły spraw.

Projekt konstytucji w drugiej redakcji kapituła generalna zatwierdziła „ad experimentum” do następnej kapituły, tj. do 1978 r.¹¹⁶

Zatwierdzony czasowo projekt konstytucji dzieli się tak samo jak pierwszy na siedem części, każda z nich na rozdziały, które są numerowane oddzielnie. Numeracja artykułów jest ciągła i obejmuje liczbę 376. Do konstytucji została dołączona reguła III Zakonu św. Franciszka.

Opracowanie drugiej redakcji konstytucji nie jest ostateczne. Siostry zostały zachęcane przez przełożoną generalną m. Teklę Budnowską do dalszego wnikliwego zapoznawania się z konstytucją i stosowania jej w praktyce, aby zorientować się, co należałoby jeszcze zmienić, poprawić lub jaśniej wyrazić przed ostatecznym ich zatwierdzeniem przez Stolicę Apostolską¹¹⁷.

Kapituła generalna, która odbyła się w 1972 r. upoważniła zarząd generalny zgromadzenia do powołania komisji dla opracowania prawodawstwa dodatkowego, który będzie nosić nazwę: Przepisy i zwyczaje zgromadzenia sióstr Rodziny Maryi. Jednocześnie postanowiono przenieść część przepisów z konstytucji do ksiąg uzupełniających¹¹⁸.

Zakończenie

Z przedstawionego opracowania rozwoju konstytucji zgromadzenia sióstr Rodziny Maryi w latach 1857—1972 widać, że mają one bogatą historię. Obok pierwszych konstytucji, napisanych przez ks. Z. Sz. Fełńskiego w 1857 r., których tekst zaginął zgromadzenie posiada konstytucje uzupełnione przez Założyciela i wydrukowane w 1888 r. Z analizy tych konstytucji wynika, że Autor znał dokładnie przepisy prawa kościelnego i odznaczał się znajomością organizacji życia zakonnego. Są one oryginalne i bogate w treść, jednak bez drobiazgowych przepisów.

W ciągu przeszło wiekowej historii, pomimo różnych warunków zewnętrznych, konstytucje ulegające licznym przekształceniom nie zmie-

¹¹⁶ Akta kapituły generalnej z 1972 r.

¹¹⁷ ARM I: Okólnik m. Tekli Budnowskiej z 13 VII 1972 r. L. dz. 115(0)72.

¹¹⁸ Akta kapituły generalnej z 1972 r.

niły swoich pierwotnych założeń i zgromadzenie sióstr Rodziny Maryi nie musiało przedstawiać się na inne dziedziny pracy nie objęte pierwotnym celem.

Wiele przepisów z konstytucji pierwotnych zachowało swą aktualność, a nawet znalazło pełne zrealizowanie po Soborze Watykańskim II. Tymi charakterystycznymi elementami to: jeden chór, który istniał w zgromadzeniu Rodziny Maryi od samego początku, niewymaganie od kandydatek posagu, zakaz kwestowania, prowadzenie junioratu (seminarium) dla sióstr po pierwszej profesji, oparcie egzystencji zgromadzenia na własnej pracy członkiń.

Następne redakcje konstytucji były spowodowane zmianami prawa powszechnego, a przez to musiały być dostosowane do jego wymagań. Nie była to zwykła akomodacja lecz znaczna zmiana pierwotnego tekstu. Zachowano jednak zasadnicze elementy konstytucji pierwotnych.

Nowe konstytucje, opracowane według schematu podanego w 1901 r. przez Kongregację dla Zakonników, upodobniły się do konstytucji używanych w innych zgromadzeniach zakonnych. Tak było z konstytucjami aprobowanymi czasowo przez Stolicę Apostolską w 1913 r., oraz konstytucjami zatwierdzonymi ostatecznie w 1934 r., a dostosowanymi do Kodeksu prawa kanonicznego. Pewne zmiany do tekstu konstytucji wprowadziła kapituła generalna w 1960 r., gdyż okazało się rzeczą konieczną dostosować je do aktualnych warunków działalności zgromadzenia.

Duży wkład do rozwoju ustawodawstwa zakonnego wniósł Sobór Watykański II. Jego polecenie, aby dokonać rewizji dotychczasowych konstytucji i dostosować je do obecnych wymagań Kościoła i potrzeb współczesnego świata przyczyniło się do opracowania nowych konstytucji sióstr Rodziny Maryi. Praca ta nie jest jeszcze zakończona, wymaga dalszych opracowań i musi przejść próbę czasu.

To, że konstytucje w ciągu 115 lat uległy pewnym zmianom, przekształceniom i dostosowaniom nie świadczy o ich małej wartości. Wręcz przeciwnie, dowodzi, że zarówno Założyciel jak też osoby stojące na czele zgromadzenia szły za głosem Kościoła i dostrzegały zmieniające się warunki społeczno-ekonomiczne i kulturalne oddziaływające na życie i prace instytutu. Zasadnicze normy zachowały stałość, natomiast ewolucji uległy formy, metody i sposoby ujęcia niektórych przepisów regulujących życie zakonne.

**Le développement des constitutions de la Congrégation
des Soeurs de la Famille de Marie
(1857—1972)**

Les constitutions de la Congrégation des Soeurs de la Famille de Marie ont un riche passé. Elles ont été écrites en 1857 par le fondateur l'Abbé Sigismond Félix Feliński, plus tard Archevêque Métropolitaine de Varsovie. Au cours de l'histoire, elles ont subi des transformations

fondamentales, surtout par suite des changements du droit canonique général.

Au cours des 115 ans de leur mise en vigueur, on peut distinguer les différentes étapes suivantes de développement: les statuts primordiaux, les statuts écrits après la constitution „*Conditae a Christo*”, adaptés aux prescriptions du code du droit canonique et les constitutions élaborées selon les exigences du Concile du Vatican II.

Les textes de la constitution de 1857 n'ont pas été conservés jusqu'à notre époque. Les sources conservées sont un témoignage de leur existence. L'analyse des constitutions conservées de 1888 indique l'originalité du contenu, sans néanmoins comporter de prescriptions détaillées. Beaucoup d'articles ont conservé constamment leur actualité et même ont été pleinement réalisés après le Concile de Vatican II. Ces éléments caractéristiques sont: un chœur qui existait dans la congrégation de la Famille de Marie depuis le commencement, suppression l'exigence d'une dot, défense de faire des quêtes, introduction d'un „juniorat” (post. noviciat) pour les sœurs après la profession temporaire, entretien de la congrégation grâce au travail des membres. Ces constitutions se composaient de deux parties: légale et ascétique. Selon l'énoncé de leur auteur, les changements du texte des constitutions ne concernaient pas les problèmes essentiels de la première rédaction du statut de 1857. Les constitutions avaient l'approbation des autorités diocésaines; elles ont été confirmées par le gouvernement de Galicie en 1897.

Les rédactions suivantes de la constitution ont résulté du changement du droit canonique général et par suite ont dû être adaptées à ses exigences. Ce n'était pas une simple accommodation mais un changement important du premier texte de la constitution. Néanmoins, les éléments essentiels de la constitution primordiale ont été conservés. Les nouveaux statuts ont été écrits d'après le modèle élaboré par la Congrégation pour les Religieux, qui prit en 1913 la décision de confirmer définitivement la congrégation et de confirmer la constitution „*ad experimentum*” pour sept ans.

Le chargement suivant de la constitution a résulté de la publication du code du droit canonique. A cause des nombreux travaux à exécuter, la congrégation n'a pris la décision de confirmer définitivement la constitution qu'en 1932, mais la congrégation des Sœurs de la Famille de Marie a obtenu le décret seulement en 1934.

Des changements peu importants ont été introduits à la constitution par le chapitre général en 1960. D'autre part des dispositions du Concile de Vatican II ont exigé une nouvelle élaboration des constitutions.